

न चेन्द्रियाणि पश्यन्ति मन एवात्र पश्यति । मनसुपरते राजन्निन्द्रियोपरमो भवेत् ।
 तदिन्द्रियेषूपरमं मनसुपरमो भवेत् । एवं मनःप्रधानानि इन्द्रियाणि प्रभावयेत् ।
 इन्द्रियाणान्तु सर्वेषामीश्वरं मन उच्यते । एतद्विंशतिभूतानि सर्वाणीह महायशः ।
 इति श्रीमहाभारते शान्तिपर्वणि मोक्षधर्मपर्वणि जनकयाज्ञवल्क्यसंवादे त्रयोदशाधिकत्रिंशतोऽध्यायः ॥ ३१३ ॥
 ॥ याज्ञवल्क्य उवाच ॥ तत्त्वानां सर्गसङ्ख्या च कालसङ्ख्या तथैव च । मया प्रोक्तानुपूर्व्येण संहारमपि मे शृणु । ११५८०

यथा संहरते जन्तून् ससर्जं च पुनःपुनः । अनादिनिधनो ब्रह्मा नित्यश्चाक्षर एव च ।
 अहःक्षयमथो बुद्धा निशि स्वप्नमनास्तथा । चोदयामास भगवानव्यक्तोऽहङ्कृतं नरं ।
 ततः शतसहस्रांशुरव्यक्तेनाभिचोदितः । कृत्वा द्वादशधात्मानमादित्यो ज्वलदग्निवत् ।
 चतुर्विधं महीपाल निर्दहत्याशु तेजसा । जरायुजाण्डजस्वेदजोद्भिज्जश्च नराधिप ।
 एतदुन्मेषमात्रेण विनष्टं स्थाणुजङ्गमं । कूर्मपृष्ठसमा भूमिर्भवत्यथ समन्ततः । ११५८५
 जगद्गधामितबलः केवलां जगतीं ततः । अभ्रमा बलिना क्षिप्रमापूरयति सर्वशः ।
 ततः कालाग्निमासाद्य तदभ्रो याति सङ्कथं । विनष्टेऽभ्रसि राजेन्द्र जाज्वलत्यनलो महान् ।
 तमप्रमेयोऽतिबलं ज्वलमानं विभावसु । उन्नाणं सर्वभूतानां सप्तार्चिषमथाञ्जसा ।
 भक्षयामास भगवान् वायुरष्टात्मको बली । विचरन्नमितप्राणस्तिर्यग्गूर्द्धमधस्तथा ।
 तमप्रतिबलं भीममाकाशं ग्रसतेत्मना । आकाशमप्यभिनदन्मनो ग्रसति चाधिकं । ११५९०
 मनो ग्रसति भूतात्मा सोऽहङ्कारः प्रजापतिः । अहङ्कारं महानात्मा भूतभव्यभविष्यवित् ।
 तमप्यनुपमात्मानं विश्वं शम्भुः प्रजापतिः । अणिमा लघिमा प्राप्तिरोशानो ज्योतिरव्ययः ।
 सर्वतः पाणिपादान्तः सर्वतोऽचिशिरोमुखः । सर्वतः श्रुतिमासोके सर्वमावृत्य तिष्ठति ।
 हृदयं सर्वभूतानां पर्वणाङ्गुष्ठमात्रतः । अथ ग्रसत्यनन्तो हि महात्मा विश्वमीश्वरः ।
 ततः समभवत् सर्वमक्षयव्ययमव्रणं । भूतभव्यभविष्याणां स्रष्टारमनघन्तथा । ११५९५
 एषोऽप्यतस्ते राजेन्द्र यथावत् समुदाहृतः । अध्यात्ममधिभूतञ्च अधिदैवञ्च श्रूयतां ।

इति श्रीमहाभारते शान्तिपर्वणि मोक्षधर्मपर्वणि याज्ञवल्क्यजनकसंवादे चतुर्दशाधिकत्रिंशतोऽध्यायः ॥ ३१४ ॥

॥ याज्ञवल्क्य उवाच ॥ पादावध्यात्ममित्याङ्गर्वाङ्मणस्तत्त्वदर्शिनः । गन्तव्यमधिभूतञ्च विष्णुस्तत्राधिदैवतं ।
 पायुरध्यात्ममित्याङ्गर्थया तत्त्वार्थदर्शिनः । विसर्गमधिभूतञ्च मित्रस्तत्राधिदैवतं ।
 उपस्थोऽध्यात्ममित्याङ्गर्थया योगप्रदर्शिनः । अधिभूतं तथानन्दो दैवतञ्च प्रजापतिः ।
 हस्तावध्यात्ममित्याङ्गर्थयासंख्यानदर्शिनः । कर्त्तव्यमधिभूतञ्च इन्द्रस्तत्राधिदैवतं । ११५९०
 वागध्यात्ममिति प्राङ्गर्थया श्रुतिनिदर्शिनः । वक्तव्यमधिभूतन्तु वज्रिस्तत्राधिदैवतं ।
 चक्षुरध्यात्ममित्याङ्गर्थया श्रुतिनिदर्शिनः । रूपमत्राधिभूतन्तु सूर्यश्चाप्यधिदैवतं ।
 ओत्रमध्यात्ममित्याङ्गर्थया श्रुतिनिदर्शिनः । शब्दस्तत्राधिभूतन्तु दिशस्तत्राधिदैवतं ।
 जिह्वामध्यात्ममित्याङ्गर्थया श्रुतिनिदर्शिनः । रस एवाधिभूतन्तु आपस्तत्राधिदैवतं ।